

Проф. др Слободан ТОМОВИЋ

ПАРЛАМЕНТАРНА ДЕМОКРАТИЈА*

Парламентарна демократија као и њен антипод – диктатура су искључиво политички појмови и немају другог значења осим политичког. Ријеч је о равномјерној расподјели политичке моћи на све субјекте припаднике неке заједнице и равноправном коришћењу ове моћи. Начело којим се она користи назива се одлуком већине, односно већинским резултатом. То је искључиво мјера њене ефикасности и другачије провјеравање јавног мњења нити је могуће нити ваљано.

Сврха демократског или већинског одлучивања је оптималан избор: личности, програма или каквог значајног рјешења за цјелину са становишта слободног увјерења. У субјективном смислу демократски поступак претпоставља подношљивост свих разлика у неком државном организму или заједници људи, осим оних који нарушавају склад заједничког живота, односно вријеђају јавни морал. У субјективном погледу слобода избора или политичка одлука укључује три неопходна услова: способност ваљане умске процјене; савјест и дужност. Процјена је ствар личне интелигенције; савјест је субјективна одговорност према себи док је дужност морална обавеза у односу на друге. Њихов пуни склад чини сваки избор општеприхватљивим и обавезујућим. Теоријски гледано, парламентарна демократија се имплицитно заснива на принципима од којих бољи нијесу могући у политичком и моралном животу. Практично није тако. Рањива мјеста парламентарне демократије су бројна, стога ћу на нека од њих указати.

* Одломак из обимнијег рукописа „Свјетлости и сјенке парламентарне демократије”.

ВЕЋИНСКА ОДЛУКА

Полази се од начела једнакости људи пред природом или Богом, зависно од политичке културе како се ова ствар узима. У сваком случају, једнакост грађана у правима је *conditio sine qua non* сваког демократски организованог друштва. Ипак, већинска одлука, инверзно казано одлука већине, пати од сљедећих недостатака:

Верификација избора гласовима већине указује на непостојање механизма који би омогућио стапање свих појединачних воља у једну генералну вољу. Раздијељена колективна воља на већину и мањину у погледу исхода било које одлуке одузима политички кредибилитет мањини али истовремено и већини за ону вриједност коју је својим учешћем остварила мањина. Сходно томе, свака је већинска одлука формално и садржајно непотпуна пошто јој недостаје сагласност свих субјеката. У том погледу већинска је одлука недостојна обавезујућег легитимитета за све. Такође, не постоји ниједан валидан мјерни систем који би јасно показао да на страни изборне већине стоји интелигентнији и стручнији или бољи дио популације. Незамислив је инструмент који би егзактно установио моралну и стручну предност одређених бирача који чине већинско тијело. Не постоји ниједан начин којим би се поуздано могла утврдити већа практична корист за цјелину од оних рјешења која су резултат већинског а не мањинског расположења бирача. Ипак, већинско слагање појединачних воља у питањима избора личности, програма или доношења важних закона је све што човјек има и са чиме располаже да би афирмисао савјест, субјективну слободу и објективну одговорност према цјелини.

ЗАКОН ВЕЛИКИХ БРОЈЕВА

Демократски изборни систем полази од принципа великих бројева или статистичке масе која их репрезентује. У малим или великим државним заједницама овај метод је и једини чијом се примјеном конституишу државни органи и одговарајућа управљачка тијела као што су извршна, судска и законодавна власт. Њихова се верификација постиже већинским бројем одређених бирача за одређени политички пројекат или странке које су носиоци тога пројекта. Политичко одређење се исказује куглицама, односно листићима уз строгу примјену тајног поступка. Овим начином

укидају се духовне и физичке разлике међу грађанима. Бирачима се нуди у замјену за њихову цјеловиту личност број и статистичка евиденција. Човјек – грађанин постаје број међу хиљадама и милионима, дио статистичке масе у чијем збиру сваки појединац постаје готово занемарљив. Но, у сваком случају, ово је једина стварна могућност да грађанин постане равноправан другима и да са становишта ове равноправности изврши утицај на цјелину као и да се оствари провјера цјелокупног грађанског расположења.

Сократ је упозорио на то да најумнији и најчаснији грађани неће никад бити изабрани вољом већине и помоћу „пасуљевих бобица” и то ће ићи на штету државе, грађанства и његових врлина. Ипак, већинско слагање појединачних воља у питањима избора личности или доношења закона је такве природе да се другачијим начином не може испољити субјективна слобода, односно објективна одговорност према државној цјелини.

КУЛТ НЕПОСРЕДНОГ ИЗБОРА

Непосредни избор представника сваке власти или одређених чак неполитичких органа узима се као круцијални доказ изборне демократије и њене етимолошке одреднице изражене у синтагми „власт народа”. Реално узевши, воља народа се не може исказати потпуније већ непосредним избором лица и органа који ће се бринути о правима и интересима сваког појединца. Стога, према овој врсти организовања друштвеног живота има се пуно поштовање, готово култни однос, у цјелокупном демократском свијету. Али ни овај начин, ма колико изгледао поштен и правичан према једнаким правима људи, чак и ефикасан, не може издржати озбиљне приговоре нити је практично могуће отклонити његове недостатке.

Покушаћу да замислим себе као једног од бирача шефа неке државе, рецимо, гдје је стотину милиона грађана уписано у бирачке спискове. На политичкој сцени су два или више претендената. Ниједног од њих лично не познајем, нијесам упућен у њихове мане или врлине и, што је најважније, не знам којим су начином успјели да се наметну јавности као претендентни на државни врх. У том случају принуђен сам да поставим више хипотеза. Можда су кандидати чланови тајних удружења која су их употребом масмедиа лансирала у јавност. У том случају ја као грађанин немам никакав увид у претходни изборни поступак нити сам у њему судје-

ловао. Неко ће ме демантовати тврдњом да су понуђени претендентни оптимални кандидати својих странака и њихових програма. Ни у том случају као грађанин једнак другима нијесам учествовао у њиховој номинацији. Партијска машина која стоји иза њих избацила их је из лутријског бубња као своје фаворите. Према томе, немам никаквог разлога да више вјерујем неком од кандидата него ономе другом или било којем другом. Дакле, са становишта објективности не могу донијети коначну одлуку коју бих лично сматрао часном и разумном да бих гласао у корист неког од кандидата. Недостаје ми ваљан разлог да употријебим субјективну савјест, интелектуалну процјену или активирам објективно осјећање дужности према својој земљи. Претпостављам да је сличан случај и са оних преосталих хипотетички гледано стотину милиона грађана, осим скромних изузетака. Они као ни ја не знају кога треба да бирају нити зашто га бирају; чему се могу надати и какве последице могу настати од избора једног кандидата умјесто другог. Па ипак бирају јер то је њихова грађанска дужност и најважније демократско лично политичко право. Треба имати у виду да је Адолф Хитлер изабран демократском вољом већине њемачких бирача у вријеме кад се нијесу могле предвидјети последице овога избора. Стаљина је на совјетски престо довела група људи који су овим избором сами себи потписали пресуду. Стога демократски избор, чак и онај у најслободнијим државама, даје непредвидљиве последице. Промјенљива природа људи а нестабилна друштвена кретања увијек дају подршку диктаторским амбицијама. Стога се демократска друштва лако могу прометнути у тиранију једног човјека коме је претходни демократски избор дао неограничене махове и о томе треба водити рачуна.

ПОДЈЕЛА ВЛАСТИ

Један од стубова демократије и њено најважније достигнуће је подјела власти на извршну, законодавну и судску. Претпоставља се релативна независност ових сегмената, односно врхова политичке моћи и међусобна контрола у случају да неки од њих прекорачи уставом гарантована овлашћења. Међутим, у пракси ствар је далеко сложенија. Већинске странке или њихове коалиције обично истовремено стављају у своју функцију парламентарну и извршну власт, а ове са своје стране, користећи се изборном побједом над

другим, организују по својој мјери судску власт. Ни ова институција која је носилац друштвене правде не може умаћи утицају законодавне и извршне власти. Стога њихова узајамна контрола није ваљана, а у извјесним случајевима није могућа. На тај начин и најдемократскијим путем изабрана власт стоји изван контроле гласачког тијела коју је таквом опредијелио. Чак ни дводомни облици власти немају тежину која би осигурала контролу над законодавним, судским и извршним органима. Многобројни уступци између различитих сегмената власти и њихове унутрашње махинације чине да се цјелокупна централна власт концентрише у једном човјеку а у бољем случају групи људи који ће бити у стању да увијек мањински а не већински обезбиједи јавну проходност својим одлукама и коначно спроведу личну вољу. Подјела власти је у изворном погледу оправдана али је уједно и погодна фасада централне политичке моћи да се јавно прикаже као немоћ те избјегне одговорност за самовласне потезе.

ПАРЛАМЕНТАРНЕ СТРАНКЕ И ПАРТИЈЕ

Политички живот подразумијева више партија или странака као и њихову равноправну међусобну утакмицу. Монопартијски системи попут комунизма и нацизма немају ову предност. Тамо није било струјања свјежих идеја нити каквог кретања мисли и живота. У диктатурама нијесу чак на власти ни представници једне партије већ централну власт чине људи који се користе неограниченим насиљем обично комбинованим са ступидном идеологијом у тежњи да овјековјече једном заузете или силом отете позиције. Међутим, у демократијама свака посебна партија или странка заступа интересе само једног конкретног слоја, класе, професије, етничке групе или чак организације вјерског живота. Ниједна се политичка партија не може издићи изнад интереса неког посебног друштвеног слоја за чије се циљеве залаже. То значи да је политички програм сваке партије унапријед ограничен постављеним циљевима који не могу имати у виду интересе цијелог народа већ искључиво једног његовог дијела или слоја на штету осталих грађана. Имајући то у виду, свака се партија појављује на политичкој сцени као затворена корпорација неке интересне групе и бори се за политички престиж групе коју заступа. Овим чином постаје политички противник свим другим партијама у законом предвиђеним оквирима. За-

то у свакој политичкој борби бива запостављена потпуна истина или објективност а сукобљени аргументи странака све више губе карактер толеранције уколико се борба заоштрава. Доказивање било којег политичког циља изискује софистичку предност програма једне партије над другима, извртање истине у мјери која осигурава проходност сопственоме разлогу. На тај начин интензивирање било какве отворене парламентарне или јавне дебате међу странкама јача утицај лоших аргумената, односно њихову необјективну интерпретацију подиже на степен валидног политичког разлога.

У посебним околностима сав организовани живот људи претвара се у снажан пропагандно-медијски рат и наметање својих једнозначних и једностраних разлога другима. Формира се нека врста полуистина са њиховим пресудним утицајем на моделовање политичке воље бирача. Чак и језик добија облик фразеологије без суштине и садржине, што не умањује његово дејство на глобално политичко мњење. Тако се свака политичка партија јавља споља као колективна личност, идејни монолит чему нужно претходи гвоздена унутрашња дисциплина готово исте врсте као у једнопартизму.

ПАРЛАМЕНТАРНА ДЈЕЛАТНОСТ

Послије Француске револуције 1789. парламентаризам је настао као најсавршенија форма демократског живота. Изабрани вољом народа, посланици рјешавају судбоносна животна питања у некој земљи. Доносе законе, државни буџет, врше избор министара и судија и дају печат цјелокупном политичком уређењу. Здрав парламентарни рад подразумијева слободну и ничим ограничену или условљену дебату при којој се сучељавају најбољи докази представника странака на власти, односно у опозицији. Најзад се демократски глас о сваком проблему и доноси одлука у складу са исходом дебате, односно већински одређених посланика.

Међутим, избор народних представника у парламенту није тако савршен. Ограничен је на професионалне политичаре чиме је битно смањена могућност да стручни, образовани и морално исправни људи од стварног повјерења народа заузму сједишта у парламентима. Бирачи су у изражавању своје политичке воље закинути и условљени да међу понуђеним представницима странака не могу препознати оне које би сами хтјели нити извршити сопствену понуду евентуалних фаворита. Политички представници народа су

то само по имену, њих је истурила одговарајућа партијска машина и бирачима наметнула одређено које под другачијим условима не би било прихваћено. Стога, ниједан гласач или бирач представника у парламенту нема прилику да изврши тачну процјену врлина свога посланика. О њему најчешће мало зна или само онолико колико је пропагандна медијска мрежа неке партије у стању да понуди. Овим начином исход сваке парламентарне јавне дебате постаје веома сумњив или, тачније, сасвим мало одговара општем расположењу, тј. интересима грађана и бирача.

ЈАВНО И ТАЈНО ГЛАСАЊЕ

Претпоставља се да је јавно гласање, односно бирачко изјашњавање, недемократско с обзиром на бројна ограничења чиме се с разлогом преферира тајно. Јавно бирање ограничава грађанску савјест и лично увјерење, стога се чини да је једино тајност у стању да сачува интегритет бирача. Овоме иде у прилог и чињеница да исти људи у релативно истим или сличним условима о истом предмету изјашњавају се веома различито ако су у прилици да тајно, односно јавно гласају. Тајност је у начелу сумњиве моралне вриједности јер све што је рђаво замишљено ради се закулисно и тајно. Постоје тајне организације, кланови, завјере који зло смишљају. Тајне су доставе, свједоци, документи, који подривају појединца или поредак. Па ипак, тајно гласање је пожељније и практичније. Оно у одређеној мјери чува свачију интиму од пресије спољашњих утицаја, ствара мање повода за раздор међу људима или лична непријатељства. Искључује накнадне непријатности због извјесног одређеног, тј. изјашњавања у изборном поступку. Стога је демократски поредак нужно везан за грађанско право тајног избора. Али ни овај начин се не може сматрати сасвим коректним с обзиром да се под окриљем тајности, нарочито у малим групама, стварају услови за исказивање лоших или често најлошијих склоности.

ПОЛИТИЧКА ЉУБАВ И МРЖЊА

У обичном животу љубав и мржња су доминантне емоције и готово ниједан покрет душе није лишен њихове пратње и утицаја на практичне послове. Политички живот је подручје гдје љубав и мржња излазе из релативно подношљивих граница и постају

страсти, афекти изван рационалног уплива. Међу овим осјећањима или страстима аутоматски се успоставља еквивалентан однос тако да квантум љубави или симпатије за одређену партију, идеологију, вјеру, нацију, политички програм, личности носилаца тога програма по неком скривеном аутоматизму душе рађа исту количину одбојности и нетрпељивости према свему што се супротставља већ формираном осјећању привлачности или љубави за одређени покрет или проблем. Питање толеранције или поштовања туђега мишљења нема нарочити значај и најчешће се своди на вербалну форму. Нико интимно не подноси другачије политичко увјерење од сопственог па и онда кад се из опортуних разлога прилагођава некој врсти узајамне толеранције. Ово је нарочито јако изражено у диктаторским друштвима. Тамо симпатија за диктаторе и мржња према диктаторима добија патолошке размјере и она се чак свјесно његује. Но, и у парламентарним демократијама љубав и мржња играју значајну улогу. Грађани – припадници било које политичке странке у мјери у којој су привржени својој странци гаје одбојност према неистомишљеницима. То је законитост на коју није могуће утицати и трајаће докле год постоји политички живот као такав.

ПАРТИОКРАТИЈА И ДЕМОКРАТИЈА

Од времена Перикла било је покушаја да се побољша механизам вођења државних послова. Чињени су бројни напори како би се политички живот на неки начин замијенио стручним па и научним руковођењем државом и друштвом. Стваране су многе утопијске конструкције али ниједна од њих није практично заживјела. Стручни људи за одређене области, уколико нијесу биле политичког карактера, нијесу били у стању да замијене професионалне политичаре у стварима организације друштва. Сократов сан да најумнији треба да владају није могао имати утицај на стварне односе међу људима јер најумнијих је увијек мало а живот се састоји од просјечних. Коначно, партиократија је надживјела све покушаје да се неким начином истисне њена улога у јавном животу. Политика је постала професија као и свака друга и знање за ову професију могуће је стећи једино у кругу партијског живота и практичног дјеловања. Стога је демократија нужним начином опозвана у корист партиократије. Показало се извјесним да једино политички професионализам може одговорити циљевима државе и друшт-

ва и да би свака другачија дјелатност упропастила њихове најбоље енергије. Ни најстручнији људи за област науке, религије, умјетности и сл. немају изграђено политичко чуло као што га имају партије и партиократски усмјерени професионалци. Стручним људима недостаје виспреност, окренутост, лукавост па и неопходна оскудица морала за вођење општих, јавних и државних послова. И без обзира на бројне замјерке које се могу упутити носиоцима партиократског живота, чија су општа знања најчешће оскудна и површна, а лични морал колебљив, они су и једина снага која на својим плећима може носити бреме државне и друштвене одговорности.

РЕФЕРЕНДУМ (ПЛЕБИСЦИТ)

Референдум је средство консултовања свенародне воље у најважнијим стварима друштвеног живота. Примјењује се у случајевим доношења важних закона, најбитнијих уставних норми и начела а чешће се користи и код евентуалних територијалних спорова међу државама. Непосредно, тајно изјашњавање цјелокупног бирачког тијела или његова већинска одлука сматра се обавезујућом за сваку државу, њене органе и њен правни поредак. Али референдум, као уосталом и све демократске творевине, у пракси се често разилази са прокламованим правима грађанина и човјека. Код искључиво тешких државних проблема владајуће гарнитуре теже да са себе скину одговорност коначне одлуке и расподијеле је на цјелокупно становништво, односно бирачко тијело а да при том задрже контролу и уплив над исходом гласања и у крајњој линији спроведу своју вољу. У том циљу за вријеме референдума врши се својеврстан притисак на јавност: непрецизним упитницима, нетачним прогнозама, необавезујућом статистиком и жестоком медијском пропагандом која преферира тражене а не реалне резултате. Стога ни референдум није прави модел за добијање објективног и истинитог резултата.

СЛОБОДНИ И НЕЗАВИСНИ МЕДИЈИ

У принципу слободни медији, у што спадају штампа и многобројна аудитивно-визуелна техничка достигнућа, чине темељну вриједност сваке демократске заједнице. Власт и опозиција располажу моћним средствима информисања која из веома различитих углова освјетљавају сваки проблем од значаја за живот неке попу-

лације. Наравно, постоје и они медији који себе називају независним како од власти тако и од опозиције. Ипак, није тачно да су независни медији, осим по имену, сасвим независни. Између независности и слободног дјеловања постоји битна разлика. Сваки од медија, чак и они који сами себе прогласе политички неутралним, служе неком посебном циљу и плаћени су за специјалне услуге које овим начином врше. Ниједан медиј не може функционисати у одсуству донатора, финансијера, према томе, политичких татора за чији рачун раде, односно информишу јавност. Ова чињеница доводи у питање објективности и истинитост сваке информације, било она долази од владиних, опозиционих или независних медија. Њена морална и интелектуална валидност зависи од става заузетог према неком проблему, од интереса структуре у чијој се служби налазе медији а никако од стварне и објективне истине.

ТЕНДЕНЦИЈА ПОЛИТИЧКОГ ЈЕДНОУМЉА

Технологије политичког једноумља су разноврсне али у свим случајевима веома ефикасне. Имају само један циљ: осиромашење позитивних емоција и блокаду интелекта. Ово се постиже најчешће коришћењем стерилног политичког језика који је стратешки одњегован у кругу партијског живота и подешен да се на њему не мора изговорити ниједна природна ријеч као и да се може све обећати а ништа од обећаног не извршити, али да при том грађанство вјерује у оправданост таквог језика, његову мудрост и цјелисходност. Употреби политичког језика стављени су на располагање све технолошке могућности штампе и електронских медија, чешће школски програми, чак и умјетничка литература. Ово је нарочито карактеристично за диктатуре, али ни демократска друштва нијесу поштеђена. Грађанство је стално под вербалним терором политичких фраза, стереотипа којима се све обећава а од обећаног готово ништа не даје, и то језиком који је намијењен уху јавности да задовољи испразна надања а не и реалне потребе. Припадник сваке организоване политичке партије упућен је и мнемотехнички оспособљен да усвоји фразе свога вођства, да у њих вјерује и да ту вјеру шири и другима намеће. Он је обучен да не чита штампу политичких противника, не консултује њихове медијске изворе као и да избјегава сваки додир са политичким гледиштем или расуђивањем другачијим од његовог. Он строго чува своју приватност од било как-

вог контакта са едукацијом која би га могла у његовом претходном политичком увјерењу поколебати. Овим начином поспјешено је његово чврсто припадање и залагање за циљеве одређене партије. Стога се грађанин-припадник готово одриче способности да у себи развија било какво алтернативно интересовање или критичко размишљање. Захваљујући схематској структури мишљења у свијест грађанина који је једном заузео одређени политички смјер ништа не улази што би се томе смјеру могло одупријети или противити.

О БУДУЋНОСТИ ДЕМОКРАТИЈЕ

И лаичком мишљењу постаје јасно да будућност човјечанства припада политичкој и економској демократији. Једино се од свих модела, уређења неког друштва, демократија издваја по томе што гарантује апсолутну и слободну проходност: људи, роба, идеја и осигурава неометану комуникацију на цијелој планети. Само је демократија у стању да окупи све народе, државе и континенте у монолитну планетарну заједницу. Једино она може бити регулатор бројних социјалних и егзистенцијалних проблема и да са најмање потреса уклони или одгоди лоше узроке. Демократски организовано човјечанство у стању је да се јединствено одупре пријетећој еколошкој катастрофи, да створи услове за рационално организовано тржиште и коришћење бројних енергената и пружи допринос релативно равномјерном развоју свих континената. Само се демократским институцијама могу зауставити глобални сукоби и ратови на планети ако не и они локални. Демократски организовано човјечанство може ставити у употребу све плодове савремене науке, и то релативно равномјерно на добро свих. Оно се може супротставити и многим формама криминалитета који је у успону и постепено добија интегрални свјетски карактер. Демократским уређењем свјетске заједнице могуће је регулисати демографску слику свијета сходно интересима цјелине и коначно створити услове за задовољење економских потреба цијелог човјечанства. Коначно, изван парламентарне демократије и већинског одлучивања брзо би настао социјални хаос.

Но, демократија садржи готово неотклоњиве слабости услед несавршене природе људи и могућности злоупотребе начела њене организованости па се овим чином и она сама може претворити у политичку тиранију. За разлику од тираније, нарочито оне идео-

лошког карактера, демократија је, упркос својим организационим несавршеностима, источник цивилизације. У демократском друштву грађанин може бити обманут и преварен али никако духовно и физички поробљен као у диктаторском. У диктатурама је све лажно и повезано са обавезом цјелокупног грађанства да у лаж вјерује. У демократијама се много лаже али без спољашње присиле и без обавезе да се лаж као таква прихвати. У овој другој, грађанска и људска права могу бити угрожена или чак злоупотријебљена, али нико без тих права не може остати. Могуће је манипулисати слободном вољом бирача али не и лишити их слободе. Па ипак, ко буде одвише захтјеван у погледу правде и правичности ни најдемократскија друштва у том погледу неће значајније промијенити друштвене форме живота. Часним људима испољавање часности неће бити од велике користи у њиховој каријери. Превртљиви, подмукли, прилагодиви и углавном непостојани карактери имаће предност и у будућој цивилизацији над онима којима та својства недостају. Класично образовање и вјековима провјерене вриједности постаће добрим дијелом неупотребљиве а можда и срамотне. Живот ће скоро у цјелини доћи у руке просјечних и сам ће постати упросјечен. Сви вриједносни критеријуми биће усклађени са већинском вољом човјечанства која се неће разликовати од средњег и просјечног карактера. Држим да будућност човјечанства у теоријском смислу не може имати другачији изглед. Ово је ипак оптимална визија од свих могућних а њено је остварење већ започело.*

ОПШТА РАЗМАТРАЊА

Независно од чињенице што је грађанска демократија прихватљив политички систем у овом несавршеном свијету, она има своја рањива мјеста и ограничења која је тешко или чак немогуће избјећи. Међу старим народима први су Грци уочили слабости демократског уређења и покушали да их отклоне. Глас атинског грађанина у Аеропагу често је био усмјерен тамо гдје нијесу били интереси полиса-државе. Лако се падало под утицај ласкавих говорника, слаткорјечивих реторичара, бољих логичара, припадника утицајних породица. Грађани су најчешће били изманипулиса-

* Ако неко жели да се потпуније информише о овом и другим питањима повезаним са будућношћу глобализма и политичке демократије, нека прочита моју студију: „Крај историје нације и државе”.

ни лукавим политичарима, уз то енергичним и амбициозним трибунима. Увијек је постојала опасност завођења слушаца у Скупштини од стране јаких личности које би свој приватни интерес вјештим излагањем протуриле као јавно добро.

Због могућности злоупотребе атинске демократије дошло се на идеју да се снажне личности које опсјенарски дјелују на политичку климу удаље из Атине за десет година. Остракизам је био установљен као мјера спречавања уплива снажних појединаца на коначна рјешења Скупштине. На тај начин интереси народа стављени су изнад интереса било којег појединца. Многи истакнути грађани Атине искусили су прогонство и постали жртве овог начела. Али у тренуцима кад наступе ратови или озбиљни државни разлози који захтијевају снажне народне вође, тада би прогнанима био опроштен остатак казне и омогућен повратак.

Непосредна демократија коју је утемељио велики атински државник Перикле имала је изразиту предност над представничком демократијом у оквиру савремених парламената. У то вријеме политичке партије и странке нијесу биле чврсто организоване нити су имале конзистентан програм. Формиране су непосредно у Скупштини и то повезано са проблемом о којем се расправља. Кад би се пронашло одговарајуће рјешење, припадници разних партија би лако промијенили табор везујући се по свом личном афинитету за неки други програм. Тако је избјегавана суревњивост или чак непријатељство чврсто утемељених странака са циљевима који у свакој ситуацији обавезују. Овдје је важност државних интереса долазила испред партијских. То је било могуће једино у непосредној демократији, без обзира на њена ограничења у погледу гласачких права укупног становништва.

Римљани су дали допринос историји демократског одлучивања, али на свој начин. Без обзира на оштре сталешке разлике између патриција и плебејаца, на сурове прилике којима је давала печат борба гладијатора, није сасвим занемарљив учинак демократских институција у староме Риму. Наравно, овај вид демократије ни приближно не одговара савременим политичким схватањима али у неку руку представља образац учешћа народа или дијела народа у највишим органима власти. Жене, робови, грађани испод одређеног имовинског цензуса или они који су усљед дугова изгубили слободу нијесу представљали биначко тијело. Ако овоме додамо знатну већину слободних а при том неписмених и неупућених грађана,

може се замислити да је демократско право гласа представљало пуку формалност. Али највећи вид манипулације интересима гласача вршен је одређивањем изборних округа или јединица, како бисмо то данас казали. С обзиром да је гласање вршено по трибусима, по потреби је мијењан и сам број трибуса. Вршено је њихово срастање или растављање, умножавање или смањење, зависно од тога шта се гласањем хтјело добити. Исход се увијек могао прогнозирали али је све испадало као да је ријеч о народној вољи.

Савремене демократске државе искористиле су многа позитивна искуства класичних демократских система. Истовремено, задржале су и неке наслијеђене лоше стране демократије додајући томе сопствене. Упркос значајном развоју и полифонији политичких институција за посљедњих двије хиљаде година демократија се није увијек кретала узлазним правцем, повећањем личних слобода и грађанских права, што чини њену суштину. Многе битне ствари за организовани живот људи умакле су њеном утицају. Од слабости које карактеришу савремену демократију издвајам њих неколико.

– Једна од најсјајнијих тековина демократије је слобода штампе. Али показало се да слобода штампе лишена законских ограничења подлијеже произвољностима несавјесних информатора који доводе у питање сваки вриједносни систем. С обзиром да штампа непрекидно тежи да прошири своју сферу утицаја на цјелокупно грађанство, под видом слободе најчешће се догађа да се она служи нискостима, мотивисана економским интересима и сензацијама. Честите људе приказује нечаснима а онима стварно порочнима дијели хвалоспјеве у име врлине.

– Затворени партијско-страначки живот, будући да је чврсто организован по неким унутрашњим правилима, најчешће сужава умни хоризонт својих припадника. Чини их мање способним да објективно расуђују, прије свега о стварима политике али и у генералним погледима на стварност. Око сваког егзистенцијалног проблема јавља се више страначких аспеката истине. Припадници различитих политичких странака понашају се као апологети властитих истина о истом предмету од чега страда само истина.

– Савремени, моћни робно-новчани токови, у чијим је рукама безмало савјест човјечанства, врше неизбјежан уплив на лична и партијска опредјељења. У суштини, свако потенцијално може бити корумпиран и зависан од неке интересне, финансијски моћне, сходно томе политички утицајне корпорације.

– У интересу увећавања броја гласача и присталица свака политичка странка повлађује духовно нижим слојевима, њиховим навикама и склоностима. У парламенту се залаже за законе који штите порок и подривају врлину под видом ширења политичких слобода.

– Појам демократије апсолутизује значај већине и већинске одлуке. У савременом свијету друго мјерило не постоји за валидност неког рјешења. Поштује се равноправност сваке индивидуе у избору политичких представника од утицаја на битна државна питања. Часно је признати да ни најразвијеније земље нијесу успјеле да створе довољну критичну масу политичке мудрости и зрелости у ширим слојевима друштва, која би била у стању да мериторно суди у стварима јавног добра.

– У демократским државама спонтано се јавља тенденција нарушавања законитости, повећава се неодговорност и општа склоност анархији. Многа демократска друштва у прошлости пропала су усљед губитка јасних политичких циљева, моралних и правних начела. На развалинама класичних демократија диктатуре су подизале свој престо. Анархија је рани наговјештај тираније.

– Знатан дио политичке популације оријентише се према својим емоцијама, мање руковођен објективним просуђивањем. Људи су по природи склони да нешто или некога жестоко оспоравају или пак снажно уздижу, емоционално се вежу или се индигнантно супротстављају не знајући прави разлог једног као ни другог стања свијести.

– Припадници партија, покрета, странака, организација подлијежу једној психолошкој обмани, мисле да се цјелокупни садржај живота може наћи у партијским програмима. Под утиском ове заблуде сматрају да су мудрији, способнији, угледнији од сваког другог ко не припада њиховом политичком шаблону. Ово давање самоме себи незаслужене важности негативно се одражава на ментални склоп грађанства.

Упркос напријед изнијетим озбиљним слабостима и могућим приговорима систему демократије, односно условима који омогућују да се ове слабости јаче испоље, одговорно се може закључити да је демократија једини ваљан облик политичког уређења. Стога, демократија није више избор конкретног народа већ *необходност новог свјетског поретка*. Демократски системи у свијету добили су своју истинску промоцију падом једнопартијских диктатура фашизма и комунизма у двадесетом вијеку.

